

Захарчук Т.М.

аспірант,

Національний університет «Острозька академія»

ЗНАЧИМІСТЬ МЕТАКОГНІТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ В ПІЗНАВАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Сучасні вимоги освіти визначають необхідність спрямованості особистості на когнітивний розвиток, що дозволяють ефективніше опрацювати інформацію та виконувати різної складності завдання. Проте, за дослідженнями останніх років люди часто мають хибні уявлення про те, на скільки вони обізнані та компетентні у вирішенні тих чи інших завдань. Саме тому важливу роль відіграють метакогнітивні здібності, що забезпечують організацію і контроль пізнавальної діяльності необхідних при вирішенні будь-яких інтелектуальних завдань. Останнім часом у науці все частіше з'являється поняття «метакогнітивні здібності» – здібності, пов'язані не тільки з обробкою інформації, а й зі сприйманням самих когніцій (процес, за допомогою якого відбувається обробка інформації нашою свідомістю) [2].

Метакогнітивні здібності (лат.*meta* – зверху, над, *cognitio* – пізнання, вивчення, усвідомлення) – особистісні здібності до «усвідомлення» стратегій і методів когнітивності. Когнітивність – термін, що позначає здатність до розумового сприйняття і переробки зовнішньої інформації.

Вивченням метакогнітивних здібностей займалися такі вчені як А. Браун, Дж. Вілсон, А.В. Карпов, М.А. Холодна, Дж. Флейвелл та інші. Однак про особливості та структуру метакогнітивних здібностей відомо мало. На даний час важливим завданням освіти зокрема початкової є формування у людини здатності самостійно організувати свою пізнавальну діяльність.

На думку Дж. Флейвела розвиток метакогнітивної здібності відбувається в період середнього дитинства, коли у особистості, завдяки розвитку саморегуляції здійснюється планування власних дій, прийняття рішення й вибір ефективних стратегій щодо здійснення рішення при виконанні поставлених завдань. Формування та розвиток метакогнітивної здібності веде до метапізнання особистості, що визначається як поточний самоконтроль за своїми психічними процесами, знаннями, цілями й діями. Метапізнання включає такі вміння як: здатність до рефлексії,

до формування стратегій активності, планування особистістю власної діяльності. Виникаючи у дитини приблизно у 6 років, метапізнання найбільш повно проявляється у 8-10 років, продовжуючи розвиватися протягом усього середнього дитинства, підліткового і юнацького віку [8].

А.В. Карпов та І.М. Скитяєва вважають, однією із основних проблем метакогнітивізму є проблема здатності суб'єкта до метапізнання та само сприймання. Вважається, що метакогнітивно здібна людина, здатна до сприйняття себе такою, що може ефективно вирішувати численну кількість завдань на основі попереднього досвіду за допомогою наявних стратегій. Дослідники стверджують, що найважливішими складовими меткогнітивного досвіду суб'єкта є самооцінка, що тісно пов'язана з показниками навчальної успішності та самоуправління пізнанням. Самооцінні компоненти складаються з рефлексивного знання суб'єкта про свої предметні знання і когнітивні здібності, афективні стани які супроводжують процес пізнання, мотиваційні особливості, а також індивідуальні та стильові параметри навчання. Ці знання дають відповідь на питання, що суб'єкт знає, як він мислить, як і чому використовує різні стратегії та конкретні знання, а також які почуття у нього під час цієї діяльності виникають. Самоуправління пізнанням зачіпає так зване «мета пізнання в дії», тобто його власне процесуальний акт, до складу якого входять знання про власні прийоми та стратегії організації та управління процесом пізнання і вирішення теоретичних та практичних задач [3].

А. Браун визначає метапізнання як знання про свої власні знання. Варто звернути увагу на дослідження А. Браун стосовно метапізнання. Згідно з висновками досліджень, метапізнання включає в себе дві великі категорії: знання про пізнання, тобто сукупність видів діяльності, які включають в себе усвідомлену рефлексію над когнітивними діями і здібностями та регуляцію пізнання, тобто сукупність видів діяльності, які потребують механізмів саморегуляції. Також А. Браун досліджуючи процеси мислення, виділяє в якості основних його функцій контроль за процесами самого мислення, їх планування, регуляцію та погодження. Ці процеси з'являються і функціонують в свідомій діяльності в залежності від складності завдань і специфіки мотивації індивіда на його вирішення [1].

Дж. Вілсон, у свою чергу, виділяє три компоненти метапізнання: метакогнітивну обізнаність – знання суб'єкта про особисті стратегії

навчання; метакогнітивну оцінку – судження про свої інтелектуальні можливості й обмеження, їх необхідність у конкретній ситуації; метакогнітивну регуляцію, яка проявляється у модифікації суб'єктом свого мислення [7].

Однією з найважливіших концепцій метакогнітивних здібностей у психології є концепція інтелекту М.А. Холодної. Вона визначає метакогнітивний досвід людини, як основу регулюючих ефектів у роботі інтелекту, до складу якого входять чотири типи ментальних структур, що забезпечують різні форми саморегуляції інтелектуальної діяльності: мимовільний інтелектуальний контроль, що забезпечують когнітивні стилі; довільний інтелектуальний контроль – здібності, спрямовані на постановку цілей, визначення способів їх досягнення, послідовності дій та контроль результатів; метакогнітивна усвідомленість – рівень і тип інтроспективних уявлень людини щодо своїх індивідуальних інтелектуальних можливостей; відкрита пізнавальна позиція – варіативність суб'єктивних способів сприйняття й осмислення подій [5; 6].

Р. Стернберг в «ієрархічній моделі інтелекту» також виділяє певні метакомпоненти. Метакомпоненти – процеси управління і регулювання поточної обробки інформації, до яких відносяться: визнання існування проблеми; її усвідомлення та обрання можливих рішень; вибір стратегії; вибір ментальної репрезентації; розподіл існуючих ресурсів; контроль за процесом вирішення задачі; оцінка ефективності результату. У теорії Р. Стернберга метакомпоненти виявляються вищими компонентами і регулюють компоненти виконання і набуття знань [9]. Однією з новітніх концепцій метакогнітивних здібностей є концепція Т.Е. Чернокової. Під метапізнанням вона розуміє сукупність знань суб'єкта стосовно пізнавальної діяльності взагалі й особливостей пізнання, а також щодо психічних процесів, які забезпечують саморегуляцію пізнавальної діяльності. Науковець включає у структуру метапізнання наступні компоненти: цілепокладання, програмування дій та контроль дій [7].

Слід зазначити, що в ранніх роботах по метапізнанню виділялось тільки два рівня організації процесу переробки інформації – «об'єктивний» і «метарівень», а також два мета процеси – «контроль» і «моніторинг». На даний час все більшої популярності серед дослідників набирає теорія багаторівневої переробки інформації. В тому числі в експериментах по дослідженню процесу когнітивного моніторингу було встановлено,

що на метарівні узагальнюється не лише інформація, яка походить від об'єктивного рівня, але і данні які є результатом аналізу внутрішньооб'єктивних якостей і відношень.

Поняття «метакогнітивні здібності» вивчено досить широко, однак, на даний момент немає чіткого уявлення про структуру та зміст метакогніцій. Важливо відзначити, що для детальнішого розуміння даного концепту варто підкреслити сукупність двох найважливіших компонентів метакогнітивних здібностей: особистісні якості індивідуума та його здатність до контролю і регуляції інтелектуальної діяльності [1].

Список використаних джерел:

1. Зотова В.А.К вопросу о структуре метакогнитивных способностей. Перспектива – 2013: материалы Международной научной конференции студентов, аспирантов и молодых учёных. – Т. I. – Нальчик: Каб.-Балк. ун-т, 2013. – 413 с.
2. Зотова В.А. Метакогнитивные способности: анализ концепций: http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2013/2233/54600_e297.pdf
3. Карпов А.В. Психология метакогнитивных процессов личности / А.В. Карпов, И.М. Скитязева. – М.: Изд-во «Институт психологи РАН», 2005. – 352 с.
4. Попчук М.А. Теоретичні аспекти дослідження метапам'яті в контексті метапізнання особистості. Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». Тематичний випуск «Актуальні проблеми когнітивної психології» – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – Вип. 20. – 336 с.
5. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.
6. Чернокова Т.Е. Метакогнитивная психология: проблема предмета исследования // Педагогика. 2011. № 3. – С. 155-158.
7. Чернокова Т.Е. Проблема классификации метакогнитивных процессов: http://www.rusnauka.com/10_DN_2012/Psihologia/7_106695.doc.htm
8. Flavell J.H., Wellman H.M. Metamemory / In: Kail R.V. and Hag-en G.W. (Eds.) // Perspectives on the development of memory and cognition. – Hillsdale, N. Y.: Erlbaum, 1977. – P. 3-34.
9. Sternberg R.J. The Triarchic Mind: A New Theory of Human Intelligence: <http://www.indiana.edu/~intell/sternberg.shtml>